

MORÁLIS ALAPOK

A korrupció erkölcsi dimenziói

Aki hajlandó fizetni, kivételes bánásmódra tarthat számat és kizárhatja a versenyből a konkurenciát

A korrupcióról szóló korábbi cikkeinkben áttekintettük a kiváltó okokat, megvizsgáltuk, hogy mit lehet tenni a korrupció ellen és hogy mi a gazdaságpolitika szerepe a korrupciót visszaszorító intézmények és ösztönzők kiépítésében. Ezúttal a korrupció erkölcsi dimenzióiról ejtünk néhány szót.

John Thomas Noonan Jr. a vesztegetésről írt átfogó munkájában (Bribes, 1984) írja: „egy társadalomban a közjó nem merül ki a materiális javak birtoklásában, hanem a közös eszmékre is kiterjed. Amikor ezeket az eszméket elárulják – és ez történik, amikor a megvesztegetés gyakorlattá válik –, a közjót éri sérelem” (700. oldal). A vesztegetésnek és a korrupciónak erkölcsi dimenziója is van, bár egyes szakemberek ezt a költség és a haszon nyelvét használva próbálják álcázni. Ez azonban extra társadalmi költséget jelent, mivel csökken a korrupcióellenes intézkedések hatékonysága. Noonan több érvel

is alátámasztja, hogy a megvesztegetésnek súlyos erkölcsi vonzatai vannak. A vesztegetés mostanra a világ szinte minden országában büntetőjogi kategória, bár a jogszabályok érvényesítése sok helyütt gyenge. A korrupció maga is közrejátszhat abban, hogy az állam gyengül és nem tudja megbüntetni a törvény ellen vétőket. A vesztegetést azonban mindenütt „perverziónak” tekintik, ezért van szükség arra, hogy elkövetői titokban, a többieket megtévesztve járjanak el, és ha üzemleik napvilágra kerülnek, akkor eufemisztikus módon ajándékokról, „hozzájárulásokról” beszélnek.

A vesztegetés és a hatalom között kölcsönhatás alakul ki. Aki hajlandó fizetni, kivételes bánásmódra tarthat számat, kizárhatja a versenyből a konkurenciát és előnyöket élvezhet. A vesztegetők ezzel messzemenőig tisztában vannak, és éppen ebből kifolyólag nem beszélnek arról, ami a színpad mögött, a jog és az erkölcs határterületein történik. A vesztegetés és a korrupció természetesen lerombolja a bizalmat. Noonan szavaiival „a bizalom megroppanásából eredő társadalmi kár túl van mindazon, ami anyagilag mérhető. Amikor a kormányzati tisztviselők saját gazdagodásuk érdekében cselekszenek, akkor éppen azon berendezkedés ellen fordulnak, amelytől ők maguk is függenek. Hiszen alapulhat-e máson egy kormány működése, mint hogy akit arra jelöltek ki, hogy a közjó érdekében tevékenykedjenek, valóban a közjót szolgálják?” Ugyanilyen fontos, hogy a vesztegetés és a korrupció mélyen szemben áll a világvallások többségével, amely utóbbiak számos mo-

dern állam erkölcsi alapvetését adják – elegendő, ha az Egyesült Államok alkotmányára vagy más hasonló alapító okiratokra gondolunk.

A korrupcióellenes intézkedések alap gondolata, hogy a magának a korrupciónak a lehetőségeit kell felszámolni a joghézagok megszüntetésével és a korrupció viselkedésre készítő téves szabályok kiküszöbölésével. Ha például a költségvetést világos szabályok szerint, átlátható eljárásokat követve dolgozzák ki, fogadják el és hajtják végre, akkor sokkal kisebb a valószínűsége, hogy kialakulnak a személyes meggazdagodást célzó mechanizmusok. Az a megközelítés azonban, amely kizárólag a szabályokra és az ösztönzőkre – valamint a szabályok megszegéséért járó súlyos büntetésekre – koncentrálna, valószínűleg sokkal hatékonyabb lehet, ha egyúttal az emberi viselkedés morális és erkölcsi alapjaira is hivatkozik. Azok a korrupcióellenes stratégiák, amelyek kizárólag a szabályok javítását és a büntetések szigorítását helyezik előtérbe, valószínűleg drágák és kevésbé hatékonyak: drágák, mivel sokba kerül egy hiteles, az ügyek felgöngyöltetésére valóban alkalmas infrastruktúrát kiépíteni, és kevésbé hatékonyak, mivel a hivatal és a szabálysértő azon nyomban egy macska-egér játékba csöppen. Ebben a játékban az egérnek jó esélye van győzni, mivel a tét nagy, az alulfizetett és túlterhelt macska (a hivatal) eszén pedig könnyen túl lehet járni. A 2008–2009-es pénzügyi válság feltárta, milyen hiányosságai vannak az árnyékbanki tevékenység (hedge fundok, befektetési bankok, egyéb mérlegen kívüli eszközök) ellenőrzésének, de azt is megmutatta, hogy az alulfizetett ellenőröknek nincs esélyük a szabályokat feszegető, a valós helyzetet elrejtő és a rövid távú profít növekedésre koncentrálnó bankárok kreativitása ellenében.

Mindez azt jelenti, hogy hosszú távon a korrupcióellenes stratégiákat a morális képzéssel és az együttélés alapjait szolgáló erkölcsi alapelvekkel is támogatni kell. Megfelelő intézkedésekkel és jól megválasztott ösztönzőkkel sokat elérhetünk a kor-

rupció ellen, de ez gyakran nem elég. Ez azt is jelentheti, hogy az állami oktatás során is erősíteni kell a civil felelősséget. Azt is jelentheti, hogy a vallásos vezetőktől, akik komoly felelősséget viselnek azért, hogy a vallások társadalmi összetartó ereje erodálódott, megkövetelik, hogy a doktrinális nézeteltéréseket félretéve térjenek vissza a szellemi gyökerekhez, hogy újra képesek legyenek az egyéneket és a társadalmat az

AUGUSTO LÓPEZ-CLAROS

Egy szigorúbb etikai normákat követő társadalomban a korrupció elleni harc erős támogatást kaphat.

emberi természet spirituális – nem pedig a materiális – dimenziójával való erősebb azonosulás felé vezetni. Ennek része lehet egy partnerség, amely kiterjed minden olyan szervezetre és társadalmi erőre, amely stabil erkölcsi alapon nyugszik. Egy szigorúbb etikai normákat követő társadalomban a korrupció elleni harc erős támogatást kaphat, amely jól kiegészítheti azokat az intézkedéseket, amelyeket az elmúlt években a korrupció és a vesztegetés elleni harc jogi kereteinek kiszélesítése érdekében hoztak.

Augusto López-Claros igazgató, Global Indicators and Analysis, World Bank Group

Forrás: World Bank Blogs, Future Development

KARTELEK, ERŐFÖLÉNY

Több tér nyílhat a magánjogi jogérvényesítésre

A versenyjogi szabályok megsértésének kárvallottjai a jövőben könnyebben érvényesíthetik követeléseiket, az ezt célzó uniós irányelv alkalmazásakor azonban fokozottan ügyelni kell a köz- és a magánérdek összeegyeztetésére.

A versenyjogi jogsértések közjogi, illetve magánjogi jogkövetkezményeket is maguk után vonhatnak. A közjogi jogérvényesítés célja a versenytorzító magatartás megszüntetése, a jogsértést elkövető szankcionálása, illetve a többi szereplő elrettentése a jogsértéstől, a magánjogi jogérvényesítés pedig az egyéni jogsérelmek orvoslását teszi lehetővé. A közjogi jogérvényesítés a versenyhatóságok feladata, a magánjogi jogérvényesítés pedig bírósági útra tartozik.

A versenyjogi szabályok megsértéséből – versenykorlátozó megállapodásokból vagy erőfölénnyel való visszaélésekből – eredő károkért a közvetlen és közvetett vásárlók egyaránt kártérítést követelhetnek, ugyanakkor a magánjogi jogérvényesítés jelenleg számos akadályba ütközik. Ezeknek az akadályoknak a felszámolása a célja az Európai Bizottság – a miniszterek tanácsa által nemrégiben elfogadott – irányelvének.

Egy versenyjogi jogsértésen alapuló per során a bizonyítás ter-

he a felperesen van, neki kell igazolnia, hogy jogsértés történt, és azt is, hogy a jogsértéssel ok-okozati összefüggésben – meghatározott összegű – kára keletkezett. Az ezekhez

szükséges bizonyítékok azonban többnyire a versenyhatóságok (Magyarországon a GVH) vagy harmadik személyek birtoká-

ban vannak, és a károsultnak sok esetben tudomása sincs a bizonyítékok létezéséről, ami akadályozza a bizonyítékok megszerzését, illetve a bizonyítás sikerét.

BEREKMÉRI-VARRÓ RÉKA

Az irányelv úgy kívánja az egyéni sérelmek orvoslását célzó magánjogi jogérvényesítés lehetőségét biztosítani, hogy közben a közérdek ne sérüljön.

Az irányelv hatálybalépését, illetve nemzeti jogba történő átültetését követően ez a helyzet valamelyest megváltozik.

Az irányelv szerint ugyanis a felperes kérheti a bíróságtól a kárigénye szempontjából releváns bizonyítékok ismertetésének elrendelését. A bíróság bizonyítékok ismertetésére kötelezheti a perben ellenérdekű felet, de akár kívülálló harmadik személyt is.

Az irányelv úgy kívánja az egyéni sérelmek orvoslását célzó magánjogi jogérvényesítés lehetőségét biztosítani, hogy közben a közérdek ne sérüljön. A közjogi és a magánjogi jogérvényesítés összhangját az irányelv többek között úgy teremti meg, hogy az iratok ismertetésénél – az arányosság követelményére tekintettel – különböző korlátokat állít fel. Nem ismerheti meg például a felperes a versenyhatósághoz benyújtott engedékenységi kérelmeket, amelyek a jogsértések

felderítésének kulcsfontosságú eszközei.

A versenyhivatallal együttműködő társaságot és azáltal a közérdeket védi az irányelv azon rendelkezése is, amely szerint az engedékenységi kérelmezők „első körben” csak közvetlen partnerekkel szemben felelnek, a további károsultakkal szemben csak akkor, ha azok a többi jogsértést elkövetőtől nem tudnak teljes kártérítést jutni.

Az Európai Parlament által történő formális megerősítésre várhatóan november végén kerül sor. Az irányelv az Európai Unió hivatalos közlönyében történő kihirdetést követő huszadik napon lép hatályba és a tagállamoknak két év áll majd rendelkezésükre, hogy a nemzeti jogukba átültessék.

Berekméri-Varró Réka ügyvéd, Gide Loyrette Nouel-d'Ornano Iroda